

PRAWO RZYMSKIE. Słownik encyklopedyczny. Pod red. Witolda Wołodkiewicza, Warszawa 1986, 247 strán, bibl., 1 tab.

Myšlienka vydat' príručku rímskeho práva v slovníkovej forme nie je nová. Ešte pred prvou svetovou vojnou ju realizoval francúzsky právny romanista Raymond Monier (1900 - 1956),¹ po ňom podobný zámer uskutočnili Adolf Berger (1882 - 1962)² a J. Ankum s A. Hartkampom.³ Nedávno k takejto práci pristúpili dvaja bádatelia zo socialistických štátov, Ante Romac⁴ a Milan Bartošek.⁵

Ďalší pokus o zhrnutie základných odborných poznatkov jedného z najstarších právnych odborov predstavuje encyklopedický slovník poľskej právnej romanistiky vypracovaný pod vedením popredného špecialistu W. Wołodkiewicza (Varšava). Jeho základ spočíva v tzv. slovníkovej časti (s. 9-169), ktorú svorne spracovali Janusz Kamiński (hlavne pramene, verejné právo a RP v stredoveku), Władysław Rozwadowski a Witold Wołodkiewicz (hlavne súkromné právo).

Čo do obsahu pozostáva slovník z dvoch častí. V prvej sú obsiahnuté latinské heslá v alfabetickom poradí týkajúce sa odborných termínov zo všetkých oblastí rímskeho práva, druhá časť zachytáva - tak isto v alfabete - slovníček právníkov-romanistov (spracovali W. Wołodkiewicz a J. Kamiński) počnúc 3. až 4. stor. pred n.l. (Claudius Appius Cecus) cez stredovekých právníkov a končiac nedávno zosnulým talianskym profesorom rímskeho práva, Edoardom Volterrom (+ 1984). Ostatné časti spracoval W. Wołodkiewicz sám. Jemu možno teda pripísať vstupné slovo, úvahy a všeobecné objasnenia a celú druhú i tretiu časť encyklopédie, tj. abecedne zoradené poľské heslá s odkazom na ich latinské ekvivalenty z prvej časti, stručný náčrt systému rímskeho práva, recepcia rímskeho práva, rímske právo v Poľsku, bibliografia a jedna synoptická tabuľka.

Recenzovaná poľská encyklopédia je rozsahom stredne veľký výkladový slovník. Koncepcne je porovnateľná s encyklopédiou M. Bartoška, obsahuje však aj významné odhýľky. Zvlášť je nutné oceniť praktickú použiteľnosť pre tých, ktorí nie sú dôverne oboznámení s latinskou právnickou terminológiou. Pre ich rýchlu orientáciu je zostavený slovníček poľských právnych výrazov (s. 173-184). Tým sa, pravda, dosiahol aj ďalší cieľ: poukázať na rímskoprávne korene súčasného práva.

Najpodstatnejšiu časť, ako som už uviedol, tvorí vlastná slovníková časť. K nej niekoľko doplňujúcich poznámok.

Evikcia (s. 56) je stotožnená so zodovednosťou predávajúceho za právne vady predanej veci. Pod evikciou rozumieme v právnej romanistike súdne odňatie veci kupujúcemu s tým, že za evikciu niesol predávajúci zodpovednosť.⁶ Ak by sa pod evikciou rozumela samotná zodpovednosť predávajúceho - ako to chápe encyklopedický slovník - niesol by predávajúci "zodpovednosť za zodpovednosť" a nie zodpovednosť za odňatie.

Agnatio (23) je podľa slovníka vzťah medzi osobami, ktoré podliehajú tej istej otcovskej moci, alebo by jej podliehali, ak by nositeľ tejto moci ešte žil. Takého vymedzenie je však zužujúce. Agnátsku rodinu netvorili v Ríme len osoby podriadené otcovskej moci, lež aj osoby podriadené manželskej moci. Ak manželka prešla do rodiny svojho manžela, stávala sa tak isto v nej agnátkou, ako všetci ostatní členovia manželovej rodiny.

Malá drobnosť pri heslách o kategóriách dedičov. *Nielen heres*, ale aj *heres extraneus*, *heres legitimus*, *heres suus* a *heres voluntarius* (68-69) sú označení slovom "dedič" a iba *heres necessarius* slovom "osoba". Je potrebné podotknúť, že ani rímske pramene ani odborná romanistická literatúra terminologicky nevyriešili problém nadobúdania dedičstva. Všetci, ktorí prichádzajú do úvahy ako budúci dedičia istého zomrelého sa dedičmi stanú až v okamihu nadobudnutia dedičstva. Dovtedy dedičmi v právnom zmysle slova nie sú; sú iba "osobami povolanými k dedeniu" a to bez ohľadu na to o koho ide. Tento opisný spôsob vyjadrovania sa ale niekedy v prameňoch a literatúre nahrádza kratším výrazom "dedič", čo nie je správne. Najvypuklejšie sa nevhodnosť tohto termínu prejavuje v prípadoch odmietnutia dedičstva. Ak by sme bez ohľadu na okamih nadobúdania dedičstva nazývali "dedičom" k dedeniu povolaného, znamenalo by to, že odmietnutie dedičstva by malo za následok, že "dedič" prestane byť dedičom (odporuje zásade *semel heres semper heres*). Odmietnutie dedičstva má ale pravidelne iné následky: ten, kto dedičstvo odmietne, dedičstvo nenadobudne. Rozdiel v terminológii "osoba povolaná k dedeniu" a "dedič" by teda právna veda mala zohľadniť.

Possessio civilis (120) je stotožnená s *possessio ad usucapionem* pričom je potrebné podotknúť, že autor hesiel o držbe nezastáva názor, že civilná držba je pedantom naturálnej. Nazdávame sa ďalej, že *possessio* nemožno zároveň vysvetľovať ako *possessio non vitiosa* a zase *possessio iniusta* ako *possessio vitiosa*. V rímskom práve sa pod *possessio iusta* (oprávnená držba) rozumela držba neporušujúca právo iného zakiaľ *possessio non vitiosa* (bezvadná držba) znamenala držbu voči procesnej strane bezvadným spôsobom. Na druhej strane *possessio iniusta* (neoprávnená držba) porušovala právo iného (objektívne) a zase *possessio vitiosa* (vadná držba) predstavovala držbu získanú vadne (voči procesnej strane), tj. *vi*, *clam*, *precario*. Každá vadná držba bola v Ríme neoprávnenou držbou ale nie každá protiprávna držba vadnou držbou.⁷ Skrátka, rímske právo činilo rozdiel medzi oprávnenou a neoprávnenou držbou na jednej strane, bezvadnou držbou na druhej strane.

Zvláštnu pozornosť venujme ďalej často diskutovanému pojmu *dobromyselnosť* (*bona fides*). V slovníku sa vyskytuje dvakrát - raz ako *bona fides* (27), druhýkrát ako *fides* (62). Slovník definuje b.f. (dobrá viera) ako morálne a psychologické kritérium určujúce vnútorný vzťah nejakého subjektu k jeho povinnosti správania sa, alebo tiež ako vzťah k existujúcemu faktickému prípadne právnomu stavu. B.f. mala pritom význam vo vecnom práve (nadobudnutie vlastníctva vydržaním na základe *dobromyselnej* držby) a v obligáčnom práve (konsenzuálne a reálne kontrakty s výnimkou pôžičky predpokladali b.f.).⁸ V hesle *fides* sa pod týmto pojmom rozumie dôvera, viera, pravdivosť, pričom *fides* zohralo veľký význam v obligáciách opretých o *ius gentium* a znamenala vzájomnú dôveru strán, predovšetkým veriteľ a dlžník, že ten splní na ňom žiadaný záväzok.

Fides je pojem, ktorý sa nedá jednoznačne definovať; je pojmom, od ktorého se môžu vyvodzovať iné pojmy a preto je potrebné tento pojem zaradiť medzi axiomy. Zo semantického hľadiska bola *fides* rímskeho práva pojmom trojrozmerným. Jednak znamenala *vieru*, ktorá vznikala a osvedčovala se po skúsenostiach, mala teda korene v minulosti; jednak znamenala *vernosť*, ktorá predstavovala prítomný stav, overený, podepretený vierou; konečne znamenala *dôveru*, vytvárajúcu sa z viery a smerujúcu do budúcnosti. Viera bazírujúca na minulosti, vernosť stávajúca na prítomnosti a dôvera smerujúca do budúcnosti, to boli základné črty reprezentujúce *fides* v rímskom práve, pričom sa ak-

tívne prejavovala raz jedna, raz druhá, inokedy zas tretia črta. V tomto duchu a tiež v intenciách načrtnutých poľským slovníkom možno súhlasiť s vymedzením fides aké urobil Cicero (de officiis 1,7, 23) a po ňom právnik Javolenus (Iav. D. 19, 2, 21).

K heslovej časti napokon ešte pár slov k traditio (150), ktorá sa tu prezentuje ako právna skutočnosť majúca následky len v oblasti vecného práva. Je však na mieste pripomenúť, že odovzdanie veci malo v rímskom práve istý význam aj v obligačnom práve - vyvolávalo vznik všetkých reálnych kontraktov. Platilo: re contrahitur obligatio (Gai. Inst. 3.89 - 90); podobne sa na odovzdanie viazal vznik bezdôvodného obohatenia (napr. condictio indebiti) atď.

K vecným heslám prvej časti patria ešte biografické heslá, vypracované s rovnakou starostlivosťou, ako predchádzajúce vecné heslá. Napriek tomu autori obišli niektorých významných právnych romanistov (A.Giffard, M.E.Perrot, P.Francisci) a žiaľ aj všetkých českých právnych romanistov (L.Heyrovský, J.Vančura, J.Vážný, O.Sommer, M.Boháček a V.Budil). To isté je možné povedať o učebniciach rímskeho práva J.Turečka a K.Rebru v bibliografickom prehľade.

V otázke periodizácie rímskeho štátu zostávajú autori na tradičnom štvordelení: kráľovstvo, republika, principát, dominát.⁹ Periodizácia práva je vybudovaná takisto na štyroch medzníkoch (právo archaické, predklasické, klasické, poklasické) pričom justiniánske právo ako také tvorí súčasť posledného časového predelu. Po kapitole o prameňoch a charakteristike každého jednotlivého prameňa práva nasleduje výborná analýza poňatia a vnútornej stavby rímskeho práva. Veľmi sa vydaril prehľad súkromného práva narysovaný podľa systematiky Gaiových Inštitúcií (osoby, veci, žaloby). Týmto sa formálne zdôraznil význam a dôležitosť klasického práva, ktoré v porovnaní s neskorším justiniánskym právom bolo síce v mnohých smeroch menej moderné, ale za to viacej rímske. Prínosom je stručný prehľad hmotného a procesného trestného práva (218-221), ktorý podľa koncepcie rímskeho ius publicum a ius privatum mal predchádzať výkladu o súkromnom práve. Celkom oprávnené sú na koniec slovníka zaradené problémy recepcie rímskeho práva (222-224) a podrobné úvahy o úlohách a význame právnej romanistiky v Poľsku od 13. stor. až dodnes (225 - 230).

Slovník uzatvára bibliografia rímskeho práva (231-237) jasne dokumentujúca internacionálny charakter právnej romanistiky pestovanej na všetkých kontinentoch sveta a detailná synoptická tabuľka o chronologickom vývine najdôležitejších historických a politických udalostiach, o zákonodarných aktoch a o rímskej jurisprudencii (238-246).

Peter Blaho

Poznámky

1 MONIER, R.: Petit vocabulaire de droit romain, Paris 1930, 271 s.

2 BERGER, A.: Encyklopedie Dictionary of Roman Law, Philadelphia 1953, s. 333 - 809.

3 ANKUM, J. - HARTKAMP, A.: Romeinsrechtelijk handwoordenboek, Zwolle 1973.

4 ROMAC, A.: Rječnik rimskog prava, Zagreb 1975, 747 s. Druhé dopln. a rozšir. vyd. v r. 1983.

5 BARTOŠEK, M.: Encyklopedie římského práva, Praha 1981, 907 s.

6 Pozri BARTOŠEK, M.: Ručení věřitelovo a osvobození dlužníkovu při zástavním prodeji podle římského práva, Sborník věd právnických a státních, Praha 47, 1947, s. 84 n.

7 K podobnému rozlišovaniu držby pozri napr. BRÓSZ, R. - PÓLAY, E.: Római jog, Budapest 1976, s. 209 n.

- 8 Aký veľký význam zohrala b.f. v rímskom obligačnom práve ukázal D.Liebs, ktorý v učebnici, čo je neobvyklé, venoval tvorčímu charakteru b.f. celú kapitolu (!). Pozri LIEBS, D.: *Römisches Recht*, 2. Aufl., Göttingen 1982, s. 224-258
- 9 Výraz "dominát považujú niektorí autori za nepriliehavý. Pozri napr. LIEBS, D.: cit. op., s. 76 n.; BLEICKEN, J.: *Prinzipat und Dominat. Gedanken zur Periodisierung der römischen Kaiserzeit*, Paderborn 1978, passim; DULCKEIT, G.-SCHWARZ, F.-WALDSTEIN, W.: *Römische Rechtsgeschichte*, 7. Aufl., München 1981, s. VII, 242 n.